

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ - ΤΕΧΝΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

ΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα εἶναι ἀκόμη μεγαλυτέρα ἢ ἐπιβολὴ τῶν γαλλικῶν γραμμάτων εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα μελετᾶται εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ οἱ γάλλοι συγγραφεῖς χρησιμεύουν ὡς ὑπόδειγμα. Ἐπίσης ἡ γαλλικὴ τέχνη, τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς εὐρίσκουν ζωηρὰν ὑποδοχὴν, ὥστε δυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ πνευματικῆς κυριαρχίας τῶν Γάλλων τὸν 18^{ον} αἰῶνα.

Ἄλλ' οἱ σημαντικώτεροι τῶν γάλλων συγγραφέων τοῦ 18^{ου} αἰῶνος, ὁ Βολταῖρος, ὁ Μοντεσκιέ, ὁ Διδερό, περὶ τῶν ὁποῦν ὁμιλήσαμεν, δὲν εἶναι καθαροὶ λογοτέχνη, ἀλλὰ πολιτικοὶ συγγραφεῖς, καὶ πραγματεύονται μᾶλλον κοινωνικὰ προβλήματα. Ἡ παράδοσις τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ἐξηκολούθησε καὶ ὑπάρχουν συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι συνθέτουν δράματα καὶ μύθους κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ μεγάλου αἰῶνος. Ἄλλ' ὅπως συμβαίνει συνήθως, τὰ προϊόντα τῆς μιμήσεως στεροῦνται ἀληθινῆς πνοῆς.

ΑΓΓΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ἀπὸ τὸ τέλος ἤδη τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ἡ πνευματικὴ κίνησις ἐξαιπλοῦται διαρκῶς βορειότερον. Ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Ἀγγλία εἶναι ἤδη κέντρα ἐντόνου ζωῆς, ἐνῶ καθυστεροῦν αἱ παλαιαὶ νοτιώτεραι ἐστίαί τοῦ πολιτισμοῦ, Ἰταλία καὶ Ἰσπανία. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀφυπνίζεται τὸ ἀληθινὸν λυρικὸν αἶσθημα, ὅπως εἰς τὰς Νύκτας τοῦ ποιητοῦ Γιουνγκ (Young, 1681 - 1765), καὶ τὸ ἠθογραφικὸν μυθιστόρημα φθάνει εἰς ἐξαιρετικὴν ἀκμὴν. Ὁ Δανιὴλ ντε Φόε (Daniel de Foe, 1660 - 1731) γράφει τὸν περίφημον Ροβινσὸν Κροῦσον καὶ ὁ Σουῖφτ (Swift, 1667 - 1745) τὰ Ταξίδια τοῦ Γκούλιβεο.

Ὁ Γίββων (Gibbon, 1737 - 1796) διὰ τῆς εὐρυτάτης πολυμαθείας του, τῆς ὀξυνοίας, τῆς αὐστηρᾶς κριτικῆς τῶν κειμένων ἔγινεν

Χ. Θεοδοῦδου — Α. Λαζάρου

ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἐπιστημονικῆς ἱστορίας εἰς τὸ ἔργον του: **Παρακμὴ καὶ πτώσις τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.**

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος ἀξιολόγους ποιητὰς καὶ ζωγράφους ἀνέδειξεν ἡ Γερμανία. Ἡ γερμανικὴ λογοτεχνία ὑπέστη ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐπίδρασιν τῆς κλασικιστοῦσας γαλλικῆς λογοτεχνίας καὶ ἐχρειάσθη ἀγῶν, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν μίμησιν. Οἱ Γερμανοὶ ἐστράφησαν τότε εἰς τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς προῆσεως καὶ ἀνεκάλυψαν τοὺς θησαυροὺς τῆς μητρικῆς τῶν γλώσσης. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἐφάνη ὁ πρῶτος δημιουργικὸς ποιητὴς, ὁ **Φρειδερίκος Κλόπστοκ (Klopstock, 1724-1803)**, ὁ συγγραφεὺς τῆς **Μεσιάδος**, ὁ ὁποῖος ἔδειξεν εἰς τοὺς συγχρόνους του τὴν λεπτότητα καὶ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν τῆς γερμανικῆς.

Λόγιοι καὶ τεχνοκρίται ἐζήτουν νὰ κατανοήσουν βαθύτερον τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Τὸ 1764 ἐξεδόθη ἡ **Ἱστορία τῆς τέχνης** παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τοῦ **Βίνκελμαν (Winckelmann 1717-1768)**, ἡ ὁποία ἔδιδε νέαν ἀντίληψιν τοῦ ἀρχαίου καλοῦ. Δύο ἔτη ἀργότερα ἐφάνη τὸ σημαντικώτατον ἔργον κριτικῆς τῶν χρόνων τούτων, ὁ **Λαοκόων** τοῦ **Λέσσινγκ (Lessing, 1729-1781)**. Ὁ Λέσσινγκ ἐπολέμησε τὸν ψευδοκλασικισμόν, ἀναφερόμενος εἰς τὴν γνησίαν κλασικὴν παράδοσιν καὶ προβάλλων ὡς ὑπόδειγμα δραματικῆς τέχνης τὸν **Σαίξπηρ**. Ἐνῶ ὁ Λέσσινγκ ἔδιδεν εἰς τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, ὁ **Χέρδερ (Herder, 1744-1803)** ὡς πηγὴν ἐμπνεύσεως ἐκήρυττε τὸ συναίσθημα καὶ τὴν φαντασίαν καὶ προσεπάθησε νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν δημώδη ποίησιν. Τὸ ὀνομαστότερον ἔργον του εἶναι ἡ **Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος**.

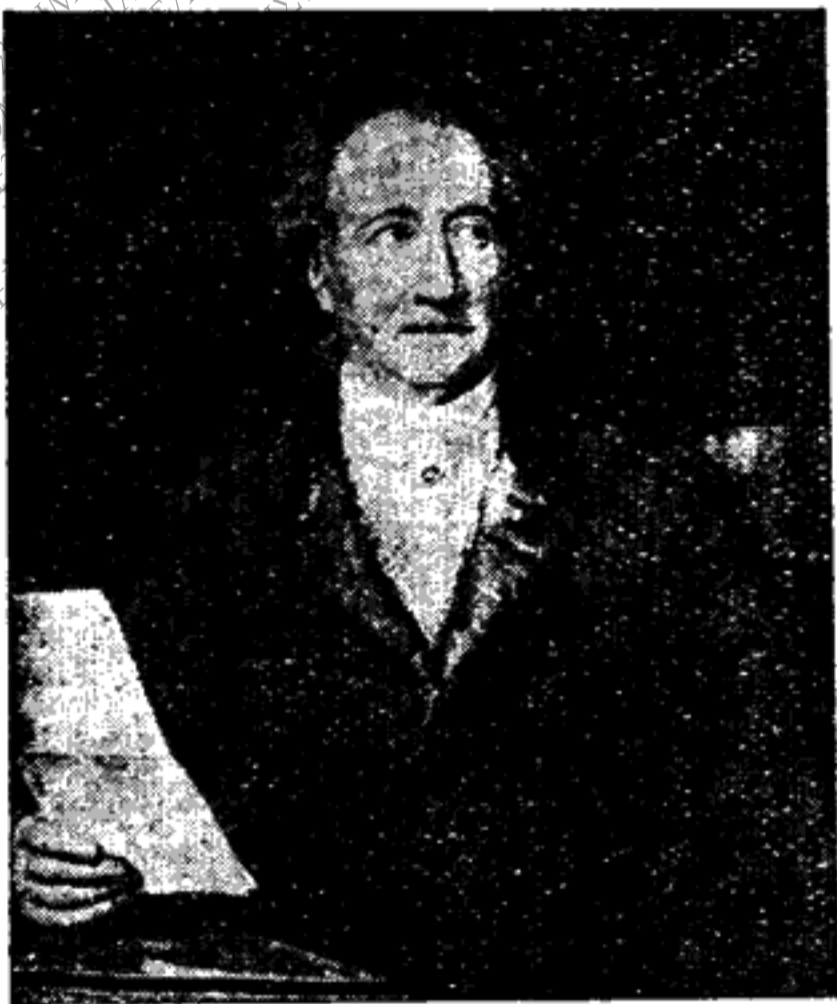
Μετὰ τὴν προπαρασκευὴν αὐτὴν ἤρχισεν ἡ ἀκμὴ τῶν γερμανικῶν γραμμάτων, ἡ ἐποχὴ τῆς **Θυέλλης καὶ ὄρμης (Sturm und Drang)**, ὅπως ὀνομάζουσαν αὐτὴν οἱ Γερμανοί.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐξεδηλώθη ἡ ἰδιοφυΐα τοῦ **Γκαίτε (Goethe, 1749-1832)**. Εἰς τὸ πρῶτον ἀξιόλογον ἔργον του, τὸν **Βέρθερ**, εἰκονίζεται ἡ κατέχουσα τὰς νεαρὰς ψυχὰς ἀνησυχία. Ὁ ὑπεραισθηματικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς νεαρὸς ἦρως τοῦ μυθιστορήματος δὲν κατορθώνει νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὸν συνήθη πεζὸν τρόπον

Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων, Ε' (Ἔκδ. 1948)

τοῦ βίου, μεταφέρει τὴν ἀφθονον αἰσθηματολογία του εἰς τὴν ἔξοχὴν καὶ ἐξ ἀφορμῆς ἐρωτικοῦ ἐπεισοδίου θέτει τέρμα εἰς τὴν ζωὴν του. Τὸ ἔργον, συντεταγμένον ὑπὸ μορφήν ἐπιστολῶν εἰς γλῶσσαν ἀπλῆν, σχεδὸν οἰκογενειακὴν, ἐδημιούργησε σχολήν, ἀπέκτησε πολλοὺς μιμητὰς καὶ τὸ πάθος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐτήκετο ὁ νεαρὸς Βέρθερ, ὠνόμασαν πάθος τοῦ αἰῶνος (mal du siècle).

Ὁ Γκαϊτε ἀνεπτύχθη εἰς ἀξιολογώτατον καλλιτέχνην συνδυάζων τὴν παράδοσιν τοῦ γερμανικοῦ μεσαίωonos πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Γκαϊτε.

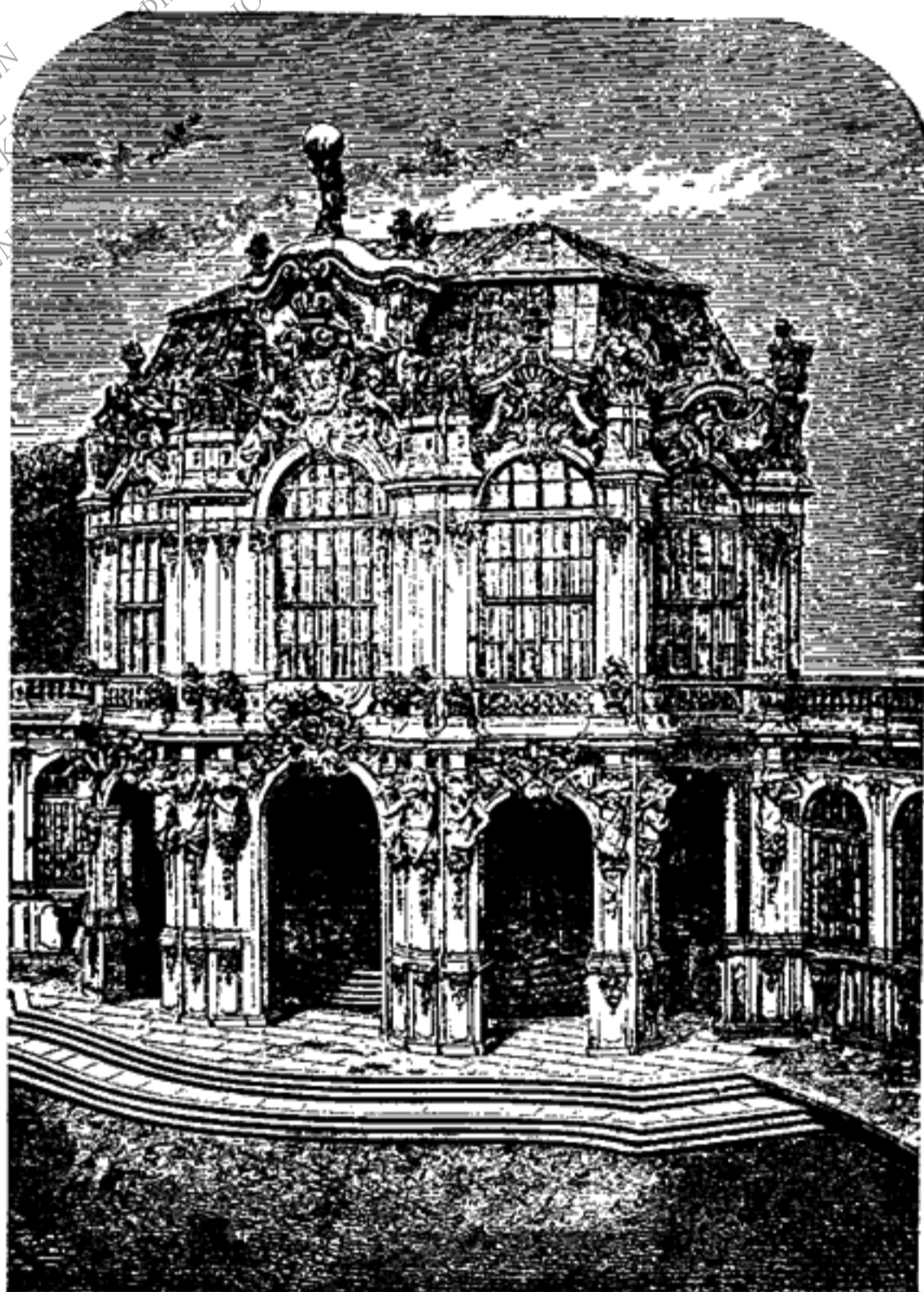
Ἡ μεγάλη δημιουργία του εἶναι ὁ **Φάουστ** (Faust). Ἡρωὸς τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἔχει μορφήν δράματος χωρὶς νὰ ἔχη τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα σκηنيκοῦ ἔργου, ὑποτίθεται ὁ σοφὸς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως Φάουστ, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ δι' ὄλου τοῦ βίου ἐκοπίασε ζητῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ προσπαθῶν νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, καταλαμβάνεται ὑπὸ μεταμελείας διὰ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον κατηνάλωσε τὴν νεότητα καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ζωὴν, ὅπως δώσῃ εἰς αὐτὴν ἄλλην κατεύθυνσιν.

Ὁ Γκαϊτε συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Σίλλερ (Schiller, 1759-1805), τοῦ ὁποίου τὰ νεανικὰ δράματα (Οἱ Λησταί, Φιέσκο, Δὸν Κάρολος) διαπνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ πολίτου. Ἄλλ' ὁ σχετικῶς βραχὺς βίος τοῦ εὐπαθοῦς ποιητοῦ ὑπῆρξε διαρκῆς δημιουργία. Ὁ Βαλλενστάϊν, ἡ Μαρία Στούαρτ, ὁ Γουλιέλμος Τέλ, εἶναι ἀπὸ τὰ ἄριστα δραματικὰ δημιουργήματα τῆς Γερμανίας.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Εἰς τὴν τέχνην τοῦ 18ου αἰῶνος ἔγινε σημαντικὴ μεταβολή, ἀνάλογος πρὸς τὰς τάσεις καὶ τὰ ἦθη τῆς ἐποχῆς.

Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ φαίνεται νὰ ἀκολουθῇ κατὰ τύπους τὸν οἰκοδομικὸν τρόπον τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ τὰ καλύτερα κατασκευάσματα, ἀνάκτορα, ἐκκλησίαι, ἐνθυμίζουσι κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν τὰς Βερσαλλίας καὶ ἄλλα κτίσματα Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἐν τούτοις ἡ μεταβολὴ εἶναι αἰσθητὴ. Τὰ οἰκοδομήματα δὲν ἔχουσι οὔτε τὸ μέγεθος

Περίπτερον ἐν Δρέσδη, τὸ Zwinger.

οὔτε τὸν βαρὺν καὶ ψυχρὸν ὄγκον τοῦ Μπαρόκ. Οἱ καλλιτέχναι ἀποφεύγουσι συστηματικῶς τὴν εὐθυγραμμίαν εἰς τὴν πρόσοψιν καὶ προτιμοῦσι τὰς καμπύλας καὶ ἰδιορρυθμοὺς γραμμάς. Τὰ ἀετώματα κάμπτονται καὶ ἐπικρατοῦσι τὰ αὐθαίρετα σχέδια καὶ ἡ διακόσμησις διὰ φανταστικῶν φυτῶν, πτηνῶν ἢ ὀστράκων. Γενικῶς ἐπιδιώκουσι τὸ ἐλαφρὸν, τὸ κομψὸν καὶ εὐθυμον.

Σημαντικώτερα είναι ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διαρρύθμισιν καὶ τὴν ἐπίπλωσιν. Τὰ δωμάτια γίνονται μικρότερα, κατασκευάζονται ἰδιαίτερα, ἀπόκρουφα διαμερίσματα, κλίμακες, ἀπὸ τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ ἢ νὰ ἐξέλθῃ χωρὶς νὰ παρατηρηθῆται. Εἰς τὴν ἐπίπλωσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐπιδιώκουν τὸ κομψὸν καὶ συγχρόνως ἀναπαυτικόν. Τὰ ἔπιπλα γίνονται μικρότερα καὶ ἀναπαυτικώτερα. Γενικῶς ἐπιζητοῦν τὸ ἀπαλόν, ὅ,τι ἡσυχάζει τὰς αἰσθήσεις.

Τὴν νοοτροπίαν ταύτην ὠνόμασαν Ροκοκὸ (Rococo, ἀπὸ τὸ rocaille = ὄστρακον). Τὸ Ροκοκὸ εἶναι ἡ τέχνη τῶν χρόνων τῆς ἀντιβασιλείας καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'. Ἡ Στρατιωτικὴ Σχολή, τὸ Μικρὸν Τριανόν, ἡ Πλατεῖα τῆς Ὀμονοίας καὶ τὰ δύο μέγαρα τῆς βορείας πλευρᾶς της, εἶναι τὰ ὠραιότερα δείγματα τῆς τέχνης αὐτῆς, ἡ ὁποία εἰσήχθη καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης, ὅπου γάλλοι τεχνῖται πολλάκις κατεσκεύασαν ὅμοια ἔργα. Ἀξιόλογα εἶναι τὰ οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα κατεσκεύασαν πολλοὶ μικροὶ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας, ἰδίως οἱ τῆς Σαξωνίας εἰς τὴν Δρέσδην.

Ὅμοια τεχνοτροπία ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα δὲν ὁμιλοῦν εἰς τὴν φαντασίαν ἢ τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἔχουν προορισμὸν νὰ τέρψουν τοὺς ὀφθαλμούς. Πολλάκις ὅμως εἶναι πλήρη κινήσεως καὶ ζωῆς. Ὁ ἀξιολογώτατος τῶν γάλλων ζωγράφων τῆς περιόδου αὐτῆς Βαττώ (Watteau, 1684 - 1721) ἐζωγράφησε σκηνὰς τοῦ ἀγροτικοῦ βίου καὶ ἑορτὰς ποιμένων, ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν εἰκόνων εἶναι ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας εἰκονιζόμενοι εἰς ἀγροτικὸν περιβάλλον (ὀνομαστότερα ἔργα: Πλοῦς εἰς Κύθηρα, Γεῦμα ἐν ὑπαίθρῳ κτλ.).

Τὸν 18^{ον} αἰῶνα ἀκμάζουν ἀξιόλογοι ζωγράφοι εἰς τὴν Ἀγγλίαν, οἱ ὁποῖοι διακρίνονται διὰ τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τῆς φύσεως καὶ περιγραφὴν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου (ρεαλισμός). Ὁ ἰδρυτὴς τῆς νέας ἀγγλικῆς ζωγραφικῆς Χόγκαρτ (Hogarth, 1697 - 1764), ὀλλανδικῆς καταγωγῆς, παρέστησε τὸν βίον τῶν ἀκαταστάτων καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀμελείας καὶ ἀσωτίας καὶ εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ἠθικῆς γελοιογραφίας (ἔργα: Ἱστορία ὑπηρετρίας, Ἱστορία ἁσώτου, Ὁ γάμος κατὰ τὸν συρμόν). Οἱ δὲ δύο μεγάλοι ἄγγλοι ζωγράφοι τοῦ αἰῶνος, ὁ Ρέϊνολδς (Reynolds, 1723 - 1792) καὶ ὁ Γκέϊνσμπρο (Gainsborough, 1727 - 1788) ἦσαν ἔξοχοι.

προσωπογράφοι καὶ ζωγράφοι τοπίων κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Βαττώ.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18^{ου} καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ἔχομεν ἐπιστροφὴν εἰς τὸ κλασσικὸν πρότυπον, ἢ ὁποῖα ἐνισχύεται διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν δύο ἀρχαίων πόλεων, τῆς Πομπηίας καὶ τοῦ Ἡρακλείου. Εἰς τοὺς Παρισίους καὶ ἀλλαχοῦ κτίζουν ναοὺς καὶ μέγαρα με ἀρχαῖζοντα ρυθμόν. Ὁ Ναπολέων ἰδρύει θριαμβευτικὰς ἀψίδας καὶ στήλας, αἱ ὁποῖαι ἀπομιμοῦνται τὰς ρωμαϊκὰς ἀψίδας καὶ τὴν στήλην τοῦ Τραϊανοῦ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας θέλει νὰ καταστήσῃ τὸ Μόναχον πόλιν τῶν μνημείων καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες του κατασκευάζουν Στοὰς καὶ Προπύλαια ἀπομιμούμενοι τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπίσης ἡ διακόσμησις καὶ τὰ ἐπιπλα γίνονται ἀπλούστερα καὶ εὐθυγραμμότερα (ρυθμὸς *empire*).

Οἱ γλύπται φρονοῦν, ὅτι ἡ ὑψηλὴ τέχνη εἶναι τὸ ἠρωϊκόν, τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ γυμνοῦ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἀρχαίων. Ἡ κομψὴ καὶ περίτεχνος γλυπτικὴ τοῦ 18^{ου} αἰῶνος δὲν ἐκτιμᾶται πλέον καὶ ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη, ὅτι μόνον ἀπομιμούμενοι τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα δύνανται νὰ ἐπιτύχουν τὸ ἰδεῶδες ὠραῖον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος δύο γλύπται ἀπολαύουν μεγάλης φήμης, ὁ ἰταλὸς Κανόβα (Canova, 1757 - 1822) καὶ ὁ δανὸς Τορβάλδσεν (Thorwaldsen, 1779 - 1844), οἱ ὁποῖοι ἔζησαν καὶ εἰργάσθησαν εἰς τὴν Ρώμην. Καὶ οἱ δύο εἶχον μεγάλην εὐχέρειαν καὶ παρήγαγον μέγα πλῆθος ἔργων ἀπομιμούμενοι τὴν κανονικότητα τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων.

Ὅμοιαι τάσεις ἐπικρατοῦν καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ παραμελεῖται ἡ πρωτότυπος καὶ πλήρης ζωῆς τέχνη τοῦ 18^{ου} αἰῶνος. Ὁ ἡγέτης τῆς κλασικίζούσης ζωγραφικῆς, ὁ γάλλος Δαυῖδ (David, 1748 - 1825), ὁ κατ' ἔξοχὴν ζωγράφος τῶν χρόνων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν ζωγραφικὴν ἀνακαλῶν εἰς τὴν ζωὴν τὰς συμμετρικὰς γραμμὰς καὶ τὴν ἀρμονίαν τῆς μουσικῆς διαπλάσεως τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων καὶ δεσπόζει ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη (ἔργα: Ὁρκὸς τῶν Ὁρατίων, Λεωνίδα εἰς τὰς Θερμοπύλας, αἱ Σαβίνιαι). Οἱ ὀνομαστότεροι ζωγράφοι τῶν χρόνων τούτων εἶναι μαθηταὶ του.

Αἱ Φυσικαὶ Ἐπιστήμαι

Ἡ ζωηρὰ ἐπιστημονικὴ κίνησις τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸν 18^{ον}. Αἱ συνθῆκαι τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας δὲν ἤλ-

λαξαν. Οἱ ἐπιστήμονες δὲν εἶναι γενικῶς εἰδικοί ἀλλ' ἐρασιτέχνη καλλιεργοῦντες τὰς ἐπιστήμας, ὅπως π.χ. ὁ Λαβοαζιέ, ὁ δημιουργὸς τῆς χημείας, εἶναι μισθωτὴς φόρων. Αἱ κυβερνήσεις ὁμως ὑποστηρίζουν προθυμότερον τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἰδρύουν ἀκαδημίας καὶ δι-οργανώνουν ἀποστολάς.

Ἡ Γαλλία ἔχει ἀξιολόγους σοφούς, ἰδίως μαθηματικούς, τῶν ὁποίων ὁ διασημότερος **Λαπλάς** (Laplace, 1749 - 1827) γράφει τὰ κυριώτερα ἔργα του κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος. Τὴν σημαντικωτέραν προόδον σημειώνει πάλιν ἡ φυσική. Κατασκευάζουν ἀκριβέστερον μέτρον διὰ τὴν μέτρησιν τῆς θερμότητος, τὸ θερμομέτρον μετὰ ὑδράργυρον, ὁ Fahrenheit εἰς τὴν Ἀγγλίαν (1724), ὁ Réaumur εἰς τὴν Γαλλίαν (1730), ὁ Celsius εἰς τὴν Σουηδίαν (1742). Οἱ ἀδελφοὶ **Μογκολφιέ** (Montgolfier) κατασκευάζουν τὸ ἀερόστατον (1783), ὁ [σκῶτος **Οὐάτ** (Watt) τροποποιεῖ τὴν ἀτμομηχανήν, τῆς ὁποίας τὴν πρώτην ιδέαν εἶχε συλλάβει ὁ γάλλος **Παπὲν** (Papin) ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', καθιστᾷ αὐτὴν παραγωγικὴν κινητικῆς δυνάμεως καὶ τὴν χρησιμοποιεῖ εἰς τὰ μεταλλεῖα καὶ εἰς τὰ ὑφαντήρια. Βραδύτερον ἔγινε προσπάθεια νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτὴν διὰ τὴν κίνησιν ἀμαξῶν καὶ πλοίων. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως καθυστερεῖ τὴν ἐφεύρεσιν. Ἡ μελέτη τοῦ ἠλεκτρισμοῦ φέρει εἰς διαφόρους παρατηρήσεις καὶ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἀλεξικεραύνου ὑπὸ τοῦ ἀμερικανοῦ **Φραγκλίνου**, τοῦ πρώτου πρακτικοῦ πορίσματος τῶν μελετῶν αὐτῶν.

Ἡ Χημεία ἀναπτύσσεται εἰς ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ **Λαβοαζιέ** (Lavoisier, 1743 - 1794), ὁ ὁποῖος ὁρίζει τὴν μέθοδόν της. Διαπιστώσας, ὅτι ἡ ὕλη δύναται νὰ ἀλλάσῃ μορφήν, ἀλλὰ ὅτι διατηρεῖ πάντοτε τὸ βᾶρος, ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ ζυγὸς εἶναι ἀλάνθαστον ὄργανον εἰς πᾶσαν χημικὴν ἔρευναν. Ὁ Λαβοαζιέ ἐξηκρίβωσε τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀέρος καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ὀξυγόνου εἰς τὴν καῦσιν. Ἐπίσης κατώρθωσε δι' ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως νὰ δείξῃ τὰ συστατικά τοῦ ὕδατος.

Αἱ φυσιολογικαὶ ἐπιστῆμαι σημειώνουν ἐπίσης μεγάλας προόδους. Ὁ σουηδὸς **Λιννέ** (Linné, 1707 - 1778) ἐμελέτησε τὸ φυτικὸν βασίλειον καὶ εἰσήγαγε γενικὸν σύστημα ταξινομήσεως τῶν φυτῶν καὶ ὀνοματολογίαν, ἡ ὁποία ἔγινε δεκτὴ γενικῶς καὶ χρησιμοποιεῖται ἀκόμη σήμερον. Φήμην μεγάλου φυσιοδίφου ἀπέκτησε καὶ ὁ γάλλος **Μπυφφὸν** (Buffon, 1709 - 1788), τοῦ ὁποίου τὰ συγγράμματα πλὴν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας εἶναι ἐξαίρετα λογοτεχνήματα.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Οἱ σοφοὶ τοῦ 17ου αἰῶνος, ὁ Descartes, ὁ Spinoza, ὁ Leibniz, ἐδέχοντο ἀκόμη, ὅτι ὁ ἄνθρωπος φέρει ἐκ γενετῆς μερικὰς γνώσεις, τὰς λεγομένας ἐμφύτους ἐννοίας, ὅπως εἶναι ἡ ἐννοια τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τῆς οὐσίας τοῦ τελείου κλπ., καὶ ὅτι ἀναλύοντες αὐτὰς δύναμεθα νὰ σχηματίσωμεν ὀρθὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς προελεύσεως τοῦ κόσμου, περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς νὰ ζητήσωμεν τὴν βοήθειαν τῆς ἐμπειρίας Γενικῶς, οἱ παλαιότεροι σοφοὶ εἶχον δώσει μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐδέχοντο, ὅτι ἡ βαθυτέρα οὐσία τοῦ παντὸς εἶναι τὸ πνεῦμα.

Κατὰ τῆς δοξασίας αὐτῆς ἔγινε ζωηρὰ ἀντίδρασις ἰδίως τὸν 18ον αἰῶνα. Ὁ διάσημος ἄγγλος φιλόσοφος Τζὸν Λὸκ (John Locke, 1632 - 1704), τοῦ ὁποίου ἐγνωρίσαμεν τὰς πολιτικὰς ἰδέας, ὑπεστήριξεν, ὅτι αἱ γνώσεις μας ἔχουν ἀρχὴν τὴν ἐμπειρίαν. Ἐμφυτοὶ ἐννοιαὶ δὲν ὑπάρχουν, ἀντιθέτως, ὅλαι αἱ γνώσεις μας, ἀκόμη καὶ αἱ πλέον ἀφηρημέναι ἐννοιαὶ, πηγὴν ἔχουν τὰ αἰσθήματα καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν μὲ τὴν νόησιν. Ὅθεν ἡ περίφημος ἀρχὴ οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει, ὁ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει. Τοιοῦτοτρόπως ἐδίδετο πολὺ μεγάλη σημασία εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 17ου αἰῶνος ἐνισχύθη ἡ δοξασία αὐτὴ καὶ οἱ γάλλοι φιλόσοφοι καὶ ψυχολόγοι ἐδίδαξαν, ὅτι αἱ γνώσεις μας προέρχονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις μόνον καὶ τέλος, ὅτι ἡ βασικὴ οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι ἡ ὕλη. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεκράτησαν, εἰς τὴν Γαλλίαν ἰδίως, αἰσθησιαρχικαὶ καὶ ὑλιστικαὶ ἀντιλήψεις.

Ἡ τάσις αὕτη δὲν ἤργησε νὰ γεννήσῃ ἀντίδρασιν. Ὁ γερμανὸς Ἐμμανουὴλ Κάντ (Kant, 1724 - 1804) ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι εἶχον ἄδικον οἱ ὁπαδοὶ τῶν δύο ἀντιθέτων ἀντιλήψεων. Τὸ βασικὸν σφάλμα τῶν παλαιότερων φιλοσόφων ἦτο, κατὰ τὸν Κάντ, ὅτι ἐπίστευον, ὅτι τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἦτο ἰκανὸν νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας, τὴν προέλευσιν τοῦ κόσμου, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς. Πρέπει, κατὰ τὸν Κάντ, νὰ ἀντιστρέψωμεν τὸ πρόβλημα, νὰ ἐξετάσωμεν δηλαδή, ἂν τὸ λογικὸν μας εἶναι εἰς θέσιν νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα αὐτά. Ἡ φιλοσοφία πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν κριτικὴν τοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία τοῦ Κάντ ὀνομάζεται κριτικὴ φιλοσοφία καὶ

τὸ κύριον ἔργον του ἐπιγράφεται: **Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου**. Ὁ Κάντ φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι εἶναι ματαιοπονία νὰ θέλωμεν νὰ λύσωμεν μὲ τὸ λογικὸν τὰ παλαιὰ προβλήματα τῆς μεταφυσικῆς καὶ ὅτι τὸ κύριον ἔργον τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἠθικὴ. Ὁ ἴδιος ἐδίδαξε τὴν καθαρὰν ἠθικὴν, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀξία τῶν πράξεων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διάθεσιν, ἀπὸ τὴν ἠθικὴν βούλησιν.

Ὁ Κάντ ἔδωσε νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη **ιδεαλισμός**, καὶ ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τὸν Σωκράτην, οὕτω κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος ἀπὸ τὸν Κάντ ἐξῆλθεν ὁλόκληρος γενεὰ φιλοσόφων, τῶν ὁποίων οἱ σημαντικώτεροι εἶναι ὁ **Φίχτε** (Fichte, 1762 - 1814), ὁ **Σέλλιγγ** (Schelling, 1775 - 1854) καὶ ὁ **Χέγκελ** (Hegel, 1770 - 1831).

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

(1453 - 1821)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄

ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Α΄ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΜΩΑΜΕΘ Β΄

Ὁ Μωάμεθ Β΄ (1451 - 1481), ἀφοῦ τὸ 1453 ἐκυρίευσεν τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν προμαχῶνα τῆς Βαλκανικῆς, ἐνεφανίσθη ὡς θεία μάστιξ τῶν δυναστειῶν τῆς Ρούμελης καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Μετ' ὀλίγον ὅλη σχεδὸν ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ὀθωμανούς.

Ὁ Μωάμεθ κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Παλαιολόγων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ **Θωμᾶς Παλαιολόγος** ἐδραπέτευσεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου βραδύτερον ὁ υἱὸς του Ἀνδρέας ἐπώλησε τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου δικαιώματά του εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Η΄, ὁ ὅποιος ὄνειρευέτο σταυροφορίαν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Κατελήφθησαν συγχρόνως τὰ φραγκικὰ κράτη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς οἱ Τοῦρκοι ἀπέσπασαν τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Χίον, ἀπὸ τοὺς Γενοάτας τὴν Λέσβον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Τούρκους ἤδη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 15^{ου} αἰῶνος. Οἱ Ἑνετοὶ διετήρουν ἀκόμη τὴν Κύπρον, τὴν Κρήτην καὶ τὰς Ἰονίους νήσους καθὼς καὶ λιμένας τινὰς τῆς Πελοποννήσου ὅπως καὶ τὴν Ναύπακτον, ἡ δὲ Ρόδος κατείχετο ὑπὸ τῶν ἰπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Πρὸς δυσμὰς ὁ Μωάμεθ προσέβαλε τὸ Βελιγράδιον καὶ παρὰ τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ περιφήμου βοεβόδα τῆς Τρανσυλβανίας **Ἰωάννου Οὐνιάδου** ἡ Σερβία ὑπέκυψε, διότι οἱ γαιοκτήμονες τῆς Σερβίας, οἱ βογιάροι, ὀρθόδοξοι τὸ θρήσκευμα, προετίμησαν τὴν κυριαρχίαν

τοῦ σουλτάνου. Μόνον τὸ Βελιγράδιον, τὸ ὁποῖον ὑπερήσπισεν ἡρωϊκῶς ὁ Οὐνιάδης, δὲν παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἔμεινε μέχρι τοῦ 1521 συνοριακὸν φρούριον τῆς Οὐγγαρίας. Ἡ Σερβία ἔγινε τουρκικὴ ἐπαρχία τὸ 1459 καὶ τὸ 1464 κατελήφθη ἡ Βοσνία καὶ μετ' ὀλίγον ἡ Ἐρζεγοβίνη. Εἰς τὴν βόρειον Ἀλβανίαν ὁ περίφημος Σκενδέρμπεης κατεφρόνει τὴν ἰσχὺν τῶν Ὀθωμανῶν. Ἀλλ' ὅταν ἀπέθανε γέρον ἤδη (1468), ἡ χώρα περιήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ σουλτάνου.

Οἱ Τούρκοι ἀπέβαινον ἤδη κίνδυνος διὰ τὴν Εὐρώπην. Κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Ἐνετῶν ὁ τουρκικὸς στρατὸς εἰσέδυσεν εἰς τὴν ἐνετικὴν ἐπαρχίαν τοῦ Φριούλ, κατέλαβε τὴν γέφυραν τῆς Γκορίτσας ἐπὶ τοῦ Ἰζόντζο καὶ τὸ τουρκικὸν ἰππικὸν ἐπέδραμε τὴν ἐνετικὴν πεδιάδα. Τὸ 1480 ὁ τουρκικὸς στόλος κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὸ Ὀτράντο, ἐφόνευσεν τὸν διοικητὴν καὶ ἀπήγαγε 12 χιλ. αἰχμαλώτους.

Τὸ 1481, ὅταν ἀπέθανεν ὁ Μωάμεθ, ὅλη ἡ Μ. Ἀσία καὶ ὅλη ἡ χώρα μεταξὺ τοῦ Σάβου, τοῦ Δὸν καὶ τοῦ Ταινάρου (ἐκτὸς τοῦ Μαυροβουνίου, τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Μάνης) εἶχον γίνεαι τουρκικαί.

ΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ 15Τ' ΑΙΩΝΟΣ

Αἱ κατακτήσεις τῶν Ὀθωμανῶν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα. Διὰ τοῦτο, οἱ δύο οὗτοι αἰῶνες, ὁ 15ος καὶ ὁ 16ος, εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνομάζονται αἰῶνες τῶν μεγάλων τουρκικῶν κατακτήσεων. Εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον ἔφθασεν ἡ ἰσχὺς τῶν Ὀθωμανῶν ἐπὶ τῶν δύο Σουλτάνων Σελὶμ Α' καὶ Σουλεῦμάν Β'.

Ὁ Σελὶμ Α' (1512 · 1520) ἦτο ἄγριος καὶ αἰμοχαρής. Κατέλαβε τὸν θρόνον διὰ στάσεως κατὰ τοῦ πατρός του Βαγιαζίτ, τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἐδολοφόνησεν, ὅπως καὶ τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς του.

Πρῶτος μεταξὺ τῶν σουλτάνων συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἐξισλαμίση τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διέτρεξε τότε σοβαρώτατον κίνδυνον, τὸν ὁποῖον ἀπέτρεψεν ἡ ἐπιτήδειος πολιτικὴ τοῦ πατριαρχείου.

Ὁ Σελὶμ κατέκτησε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Τὰς χώρας ταύτας ἐξουσίαζον μογγόλοι ἰππεῖς, οἱ καλούμενοι Μ α μ ε λ ο ὕ κ ο ι (δοῦλοι), τοὺς ὁποίους οἱ Χαλίφαι τῆς Βαγδάτης εἶχον προσλάβει ὡς μισθοφόρους κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐξουσίαζε τὴν Συρίαν. Οἱ Μ α μ ε λ ο ὕ κ ο ι ἠττήθησαν παρὰ τὸ Χαλέπιον καί, ὅταν ὁ Σελὶμ εἰσῆλθεν

εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ὃ ἱεροκῆρυξ τοῦ μεγάλου τεμένους προσεφώνησεν αὐτὸν ὑπερήρετην τῶν δύο ἱερῶν πόλεων Μέκκας καὶ Μεδινᾶς. Οὕτως οἱ σουλτάνοι τῆς Τουρκίας ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ Χαλίφου, δηλαδὴ τοποτηρητοῦ τοῦ Προφήτου.

Ἐπισημαστέον ὅτι ὁ Σουλεῦμάν Β' (1520 - 1566) εἶναι ὁ ὀνομαστότερος τῶν τούρκων δυναστῶν, σύγχρονος Καρόλου Ε', Φραγκίσκου Α', τοῦ πάπα Λέοντος Ι' καὶ τοῦ Λουθηρου. Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς διέλαβον ἐκτενῶς περὶ αὐτοῦ, εὐρωπαῖοι ζωγράφοι ἀπεικόνισαν αὐτὸν καὶ σφύζονται μακρὰ ἐκθέσεις τῶν βενετῶν πρεσβευτῶν περὶ αὐτοῦ. Οἱ Εὐρωπαῖοι ὠνόμασαν αὐτὸν Μεγαλοπρεπῆ (Magnifique) καὶ οἱ Τούρκοι Γιαβούς (ἄξιον) καὶ Κανουνι (νομοθέτην).

Ἐπισημαστέον ὅτι ὁ Σουλεῦμάν διεκρίθη ὡς πολεμιστῆς, ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ νομοθέτης. Μόλις ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν, κατέρριψε τὰ δύο προπύργια τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ Βελιγραδίον καὶ τὴν Ρόδον. Τὸ 1521 ὁ Σουλεῦμάν μετὰ πολιορκίαν ἕξ ἑβδομάδων ἔγινε κύριος τοῦ Βελιγραδίου, τὸ ὁποῖον διὰ πρώτην φορὰν ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων μετὰ μακροὺς καὶ πεισματώδεις ἀγῶνας. Ἡ Ρόδος ἔπεσε μετὰ κρατερὰν ἀντίστασιν τῶν ἱπποτῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποχωρήσαντες ὑπόσπονδοι ἐκ τῆς νήσου ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μάλταν (1522). Ἡ δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ἔφθασε τότε εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ οἱ εὐρωπαῖοι ἡγεμόνες ἐπεζήτησαν τὴν συμμαχίαν τοῦ Σουλεῦμάν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φραγκῖσκος Α', ἠττηθεὶς (μάχη Παυίας, 1525) εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ Καρόλου Ε' καὶ αἰχμαλωτισθεὶς, ἔστειλεν ἀπεσταλμένον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπικαλούμενος τὴν συνδρομὴν τοῦ ἰσχυροῦ σουλτάνου. Σφύζονται ἐπιστολαὶ τοῦ Σουλεῦμάν, εἰς τὰς ὁποίας πλήρης ἀσιατικοῦ κόμπου ὁμιλεῖ περὶ τῆς δυνάμεώς του.

Ἐπισημαστέον ὅτι ὁ σουλτάνος προσέβαλε μετὰ ταῦτα τὴν Οὐγγαρίαν (1526). Μετὰ τὸ ἰσχυρὸν καὶ φιλοπόλεμον πεζικὸν τῶν Γενιτσάρων, μετὰ τὸ τοξοφόρον ἱππικὸν τῶν Ἀκιντζήδων, τὸ πυροβολικὸν καὶ τὸ σῶμα τῶν σκαπανέων οἱ Τούρκοι ἔγιναν ἐπικίνδυνοι διὰ τὴν Εὐρώπην. Ἀνερχόμενοι τὴν ὁδὸν τοῦ Δουνάβεως ἐζήτησαν νὰ τὴν πλήξουν εἰς τὴν καρδίαν. Εἰς τὴν περίφημον μάχην τοῦ Μοχάτς (Mohacz, πόλις τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, 1526) συνετρίβη τὸ οὐγγρικὸν ἱππικόν, ὃ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λουδοβῖκος Β' ἐφονεύθη καὶ οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Βούδαν καὶ κατασκευάσαντες πελώ-

ρίαν γέφυραν διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ κατέλαβον τὴν Πέσταν.

Μέρος ἀπὸ τοὺς Οὐγγρους εὐγενεῖς ἔδωκαν τὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας εἰς τὸν ἀρχιδούκα τῆς Αὐστρίας Φερδινάνδον, ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου Β', ἐνῶ ὁ Σουλεῦμὰν ὑπεστήριζε τὸν ἀνταγωνιστὴν ἐκείνου Ἰωάννην Ζαπόλϊαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀρχιδουὲξ κατὰ τὴν ἀπουσίαν του κατέλαβε τὴν Πέσταν, ὁ Σουλεῦμὰν παρεσκεύασε μεγά-

1529 λην ἐκστρατεῖαν κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ προήλασε μέχρι τῶν προθύρων τῆς Βιέννης. Μετ' ὀλίγον 250 χιλ. στρατοῦ μὲ 300 τηλεβόλα περιεκύκλωσαν τὴν αὐστριακὴν πρωτεύουσαν, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 16 χιλ. στρατὸς μὲ 72 τηλεβόλα. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι ὑπέχώρησαν πρὸ τῆς ἀνωτέρας πολεμικῆς τέχνης τῶν Εὐρωπαίων.

Ἡ κατάληψις τῆς Ρόδου ἤνοιξεν εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Ὁ σουλτάνος διώρισε τότε ὀργανωτὴν καὶ διοικητὴν τοῦ στόλου του τὸν περίφημον πειρατὴν ἄρχοντα τοῦ Ἀλγερίου Χαϊρεδὶν Βαρβαρόσσαν. Ἡ τουρκικὴ ἀρμάδα εἶδε τότε ἡμέρας δόξης καὶ οἱ ἀλγερινοὶ πειραταὶ διέσπειραν τὸν τρόμον εἰς τὴν Μεσόγειον λαφυραγωγοῦντες τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἀπάγοντες αἰχμαλώτους τοὺς ἐπιβάτας. Διὰ ταῦτα ἡ κατὰ τῆς Τύνιδος ἐκστρατεία Καρόλου τοῦ Ε' ἔλαβε χαρακτῆρα σταυροφορίας. Τὸ φρούριον κατελήφθη ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, ὁ Χαϊρεδὶν ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν Τύνιδα καὶ χιλιάδες αἰχμαλώτων ἠλευθερώθησαν.

Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Σουλεῦμὰν Σελὶμ Β' (1566 - 1574) οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὴν Κύπρον ἐκδιώξαντες τοὺς Ἑνετούς. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἠπεύλει ἤδη τὴν Κρήτην καὶ τὰ παράλια τῆς Δαλματίας. Τότε ὁ Πάπας Πῖος Ε' ἤνωσεν εἰς ἱερὰν συμμαχίαν τὴν Ἑνετίαν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τοὺς ἱππότες τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Ναύαρχος τοῦ ἠνωμένου χριστιανικοῦ στόλου ἦτο ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου Β' Δὸν Ἰωάννης ὁ Αὐστριακὸς (Don Juan d'Austria) μόλις εἰκοσιδύο ἐτῶν, ἀλλ' ἤδη ἐνδοξος ἀπὸ τῶν πολέμων κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ χριστιανικὸς στόλος προσέβαλε κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου τὸν μωαμεθανικὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ Αἰγυπτίους, Ἀλγερινοὺς καὶ Τούρκους καὶ κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν ναυμαχίαν, ἡ ὁποία

1571 εἶναι μία τῶν ἀξιολογωτάτων τῆς ἱστορίας, ὁ μωαμεθανικὸς στόλος κατεστράφη ὀλοσχερῶς. Ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἐχαίρει τὸν Ἰωάννην τὸν Αὐστριακὸν ὡς θεόπεμπτον σωτῆρα. Αὕτη

εἶναι ἡ ὀνομαστή **Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου** (Leranto, 1571). Ἡ ἀποτυχία τῆς Βιέννης καὶ ἡ καταστροφή εἰς τὴν Ναύπακτον ἔθεσαν φραγμὸν εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὸν 17ον αἰῶνα ἤδη ἀρχίζει ἡ ἐσωτερικὴ παράλυσις.

ΑΝΑΧΑΙΤΙΣΙΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΝ

Μετὰ τοὺς μεγάλους σουλτάνους τοῦ 16ου αἰῶνος, τὸν Σελὶμ Α' καὶ τὸν Σουλεῦμάν Β', αἱ κατακτήσεις τῶν Τούρκων κατ' οὐσίαν ἔστα-

Ἡ Τουρκία τὸν 17ον αἰῶνα.

μάτησαν. Ἡ εἰρήνη τοῦ 1606 πρὸς τὴν Αὐστρίαν, συναφθεῖσα ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ status quo ante, εἶχε θέσει τέρμα εἰς τὴν τουρκικὴν ἐπιδρομὴν. Ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς τῆς ἀρχῆς διειρηθή ἐπὶ τι διάστημα ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ὁρμῆς πρὸς διαρπαγὴν, ἡ ὁποία ὅμως ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπολαύσεως τῶν κεκτημένων. Στάσεις τῶν Γενιτσάρων καὶ μηχανορραφαί τοῦ χαρεμίου ὑπέσκαπτον τὴν τουρκικὴν ἰσχύν, ὥστε ἤδη κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος τὸ διορατικὸν βλέμμα τῶν εὐρωπαϊῶν διπλωματῶν διέβλεπε τὸ σπέρμα τῆς παρακμῆς.

Ὁ περιβόητος σουλτάνος **Μουράτ Δ'** (1623-1640), σύγχρονος

Ε.Υ.Δ. τῆς Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τοῦ Ρισελιέ, μὲ βίαια μέσα καὶ παροδικῶς μόνον ἀνεχαίτισε τὴν προϋ-
 ὄυσαν ἐσωτερικὴν ἀποσύνθεσιν. Αἱ κεφαλαὶ τῶν μεγάλων βεζυρῶν
 ἔπιπτον ὅπως ἐπὶ Σελὶμ τοῦ αἰμοχαροῦς καὶ τὸ πρῶτον ἀπεκεφαλίσθη
 ὁ Σεῖχουλισλάμης καὶ ὁ πατριάρχης **Κύριλλος Λούκαρης** ἔπεσε
 θῦμα τῆς θηριωδίας τοῦ σουλτάνου καὶ τῶν ραδιουργιῶν τῶν Ἰη-
 σουϊτῶν τοῦ Γαλατᾶ.

Ἡ εἰρήνη διετηρήθη ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη λόγῳ τῆς ἀναρχίας
 εἰς τὸ κράτος καὶ τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ πολεμικοῦ φρονήματος.

ΟΙ ΚΙΟΠΡΟΥΛΗΔΕΣ (1656-1710)

Τὴν ἀναρχίαν ἐσταμάτησαν ἐπὶ τινα καιρὸν κατὰ τὸ δεύτερον
 ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κιοπρουλήδων μεγάλοι
 βεζύραι.

Ὁ ἐνεργητικὸς σουλτάνος **Μωάμεθ Δ'** (1648-1687) ἐκάλεσεν
 ὡς βεζύρην τὸν πρῶτον Κιοπρουλῆν, τὸν Μεχμέτ, ὁ ὁποῖος ἵδρυσεν,
 οὕτως εἰπεῖν, πραγματικὴν δυναστείαν, ἣ ὁποία ἔδωσε πέντε μεγάλους
 βεζύρας. Οἱ Κιοπρουλῆδες ἦσαν μουσουλμᾶνοι ἄλβανοί, ἐγκατεστημέ-
 νοι εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς **Μεχμέτ Κιοπρουλῆς**, πρόην βοηθὸς
 μαγείρου εἰς τὸ ἀνάκτορον (σαράϊ), ἐβδομηκοντούτης ἤδη, μὴ γνωρί-
 ζων γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἦτο δραστήριος μέχρις ἀγριότητος καὶ
 εἶχεν ἔμφυτον εὐφυΐαν, ἐπεβλήθη καὶ ἤσκησε δικτατορικὴν ἐξουσίαν.
 Ἀπεκεφάλισεν ἢ ἔρριψεν εἰς τὸν Βόσπορον κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος
 τῆς ἀρχῆς του 4 χιλιάδας καὶ εἰς 30 χιλιάδας ὑπολογίζουσι τὰ θύματα
 τῆς πενταετοῦς βεζυρείας του (1656-1661). Μεταξὺ τῶν θυμάτων
 ἦτο καὶ ὁ Πατριάρχης Παρθένιος.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (1645-1669)

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Τριακονταετὴς πόλεμος ἐμαίνεται εἰς τὴν Εὐ-
 ρώπην, οἱ Τούρκοι παρεσκεύασαν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς
 Κρήτης, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Ἀποβιβασθέντες τὸ 1645
 εἰς τὴν νῆσον κατέλαβον ἀμέσως τὰ Χανιά καὶ τὴν Σούδαν καὶ τὸ
 1648 ἤρχισαν τὴν πολιορκίαν τοῦ **Μεγάλου Κάστρου**, δηλαδὴ
 τοῦ Ἡρακλείου (Candia). Αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἐθραύσθη-
 σαν πρὸ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἀνδρείας τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ φρου-

ρίου καὶ ἡ πολιορκία, διαρκέσασα ἐκ διαλειμμάτων ἐπὶ 25 ἔτη, ἔγινεν ὀνομαστή.

Ἐπὶ τῶν Κιοπρουλήδων οἱ Τοῦρκοι ἐνέτειναν τὰς προσπάθειάς των. Τὸ 1666 ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως ὁ δεύτερος Κιοπρουλῆς, ὁ Ἀχμέτ, υἱὸς τοῦ πρώτου, ἀνὴρ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πατέρα του, ἀνεπτυγμένος καὶ ἠπιώτερος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς διερμηνέα τὸν Ἑλληνα Παναγιώτην Νικούσιον. Τὴν ἄμυναν διηύθυνεν ὁ ὀνομαστὸς ἐνετὸς στρατηγὸς Φραγκῖσκος Μοροζίνης.

Συγχρόνως, διὰ νὰ παρακωλύσουν οἱ Τοῦρκοι πᾶσαν βοήθειαν τῶν Εὐρωπαίων πρὸς τοὺς Ἑνετούς, εἰσέβαλον τὸ 1663 μὲ 250.000 στρατὸν καὶ 145 τηλεβόλα εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν κατεχόμενον τμήμα τῆς Οὐγγαρίας. Ὁ Πάπας ἐκάλεσε τὸν χριστιανικὸν κόσμον εἰς βοήθειαν τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου Α'. Μόνος ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἔστειλεν 6000 ἄνδρας καὶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐνικήθη εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην, τῆς ὁποίας τὴν ἔκβασιν ἔκρινεν ἡ ἀκατάσχετος ὁρμὴ τῶν «κορασίων», ὅπως ἐξέλαβεν ὁ μέγας βεζύρης τοὺς περικοφίτους ἵππεῖς τοῦ Λουδοβίκου.

Ἄλλ' αὐτὸ δὲν ἔσωσε τὸ Κάστρον (Ἡράκλειον). Τὴν 27 Σεπτεμβρίου τοῦ 1669 ὁ Μοροζίνης ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ, ἀφοῦ εἶχεν ὑποστῆ 63 ἐπιθέσεις καὶ ἐπεχείρησεν 80 ἐξόδους. Οἱ Τοῦρκοι ἔχασαν 100.000 ἀνθρώπους, οἱ Ἑνετοὶ 30.000. Εἰς 1669 τὸ Κάστρον εἶχον ἀπομείνει μόνον 4000. Τὰς διαπραγματεύσεις διηύθυνεν ὁ Νικούσιος. Ἀπὸ τότε ἡ Κρήτη ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ

Ὁ νέος μέγας βεζύρης **Καρὰ Μουσταφᾶς**, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ Ἀχμέτ καὶ διάδοχος ἐκείνου, ἐχρησιμοποίησε τὴν ἀναγεννηθεῖσαν δύναμιν τῆς Τουρκίας διὰ μεγάλην ἐπιχείρησιν κατὰ τῆς Εὐρώπης φιλοδοξῶν νὰ ἐπιτύχῃ ὅ,τι δὲν κατώρθωσε πρὸ ἐνὸς αἰῶνος ὁ Μεγαλοπρεπὴς Σουλεῦμάν. Ἦτο ματαιόδοξος, ἄπληστος εἰς πλοῦτον καὶ ἡ πολυτέλειά του ὑπερέβαινε τὴν σουλτανικὴν.

Ἡ Αὐστρία εὕρισκετο εἰς ἀδυναμίαν ἕνεκα τοῦ ἐναντίον αὐτῆς πολέμου τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Οἱ εὐγενεῖς τῆς Οὐγγαρίας εἶχον ἐξεγερθῆ κατὰ τοῦ Λεοπόλδου, διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὰς ἐλευθερίας καὶ τὸν προτεσταντισμὸν των, καὶ ἐκάλεσαν, παρακινούμενοι ὑπὸ τοῦ

ισχυροτέρου ἔξ αὐτῶν Τέκελι (Tököly), τοὺς Ὀθωμανοὺς εἰς βοήθειαν (1683).

Ὁ Καρᾶ Μουσταφᾶς εἰσέβαλε μὲ 200.000 εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, δὲν συνήντησεν ἀντίστασιν καί, ὑπερήφανος διὰ τὰς ταχείας ἐπιτυχίας του, ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 10 χιλιάδες στρατὸς καὶ ὀπλισμένοι πολῖται, ὡς καὶ φοιτηταί. Ἐπὶ 60 1683 ἡμέρας ἡ ἀμυνα ἦτο ἥρωικὴ καὶ ἡ ἐπίθεσις μανιώδης. Σχεδὸν ὅλοι οἱ προμαχῶνες εἶχον κυριευθῆ ἢ ἀνατιναχθῆ μὲ ὑπονόμους. Οἱ Γενίτσαροι ἐζήτουν τὴν γενικὴν ἔφοδον. Ἄλλ' ὁ Μουσταφᾶς μὴ θέλων νὰ περιέλθουν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν οἱ πλούσιοι θησαυροὶ τῆς αὐστριακῆς πρωτεύουσῃς ἀνέβαλλε καὶ ἡ φιλαργυρία του ἐπέτρεψεν εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατὸν, ἰδίως εἰς τὸ πολωνικὸν ἵππικὸν ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἰωάννην Σοβιέσκι, νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως.

Οἱ Γενίτσαροι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἐγκαταλείψαντες 300 τηλεβόλα (μάχη Κάλενμπεργ, Kahlen Berg, 1683). Πανικόβλητος ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν ἐν ἀταξίᾳ καὶ μόλις εἰς τὸ Βελιγράδιον κατώρθωσε νὰ ἀνασυνταχθῆ. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέτυχεν ἡ τελευταία ἀπόπειρα τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῆς Εὐρώπῃς καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἠυλόγησε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Σοβιέσκι, ὅπως πρὸ αἰῶνος τοῦ συνωνύμου του νικητοῦ τῆς Ναυπάκτου.

Ο ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 1684

Μετὰ τὴν τελευταίαν πρὸ τῆς Βιέννης ἀποτυχίαν (1683) ἡ δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ἤρχισε νὰ καταρρέῃ. Ἀπεδείχθη, ὅτι ὁ εὐρωπαϊκὸς στρατὸς εἶναι ἀνώτερος τοῦ τουρκικοῦ εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸ ἠθικόν.

Ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν οἱ Χριστιανοὶ ἡγεμόνες, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, ὁ Πάπας, ἡ Ἑνετία, ὡς καὶ οἱ Ἰππῶται τῆς Μάλτας ἐσχημάτισαν, μεσολαβήσει τοῦ Πάπα, Ἱερὰν Συμμαχίαν, ὀνομασθεῖσαν δεκάτην τετάρτην σταυροφορίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσῆλθε τὸ 1686 καὶ ἡ ὀρθόδοξος Ρωσία.

Ὁ πόλεμος διήρκεσε 16 ἔτη. Οἱ Τοῦρκοι προσβληθέντες ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα ὑπέστησαν καταστροφάς. Εἰς τὴν Οὐγγαρίαν νικηθεὶς ὁ Τέκελι κατέφυγεν εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν Βούδα ν, ἡ δὲ οὐγγρικὴ βουλή ἐκήρυξε τὸ οὐγγρικόν

στέμμα κληρονομικὸν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου. Μετ' ὀλίγον ἔπεσε τὸ Βελιγράδιον.

Οἱ Ἐνετοὶ ἐξήγειραν τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν, ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Δαλματίας καὶ ὑπὸ τὸν ἥρωα τῶν κρητικῶν πολέμων, τὸν γηραιὸν Μοροζίνην, ἐκυρίευσαν τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ἔπαθε θλιβερὰν καταστροφὴν ὁ Παρθενὼν (1687).

ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΑΙ ΕΠΙΤΥΧΙΑΙ. ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΚΑΡΛΟΒΙΤΣ (1699)

Ἡ πίεσις τῶν συμμάχων ἐξησθένησεν, ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ μέρος τῶν δυνάμεών του εἰς τὸν Ρῆνον κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁ Κιοπρουλῆς Μουσταφᾶς Ζαδὲ κατώρθωσε νὰ φανατίσῃ τοὺς Γενιτσαροὺς καὶ ἐντὸς δύο ἐτῶν ἀνέκτησε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Αὐστριακοὺς ἀπὸ τὴν Σερβίαν ἀνακαταλαβὼν τὸ Βελιγράδιον. Ἀλλ' ἡ μεγάλη μάχη τοῦ Σ λ α ν κ α μ ἐ ν (Slankamen, 1691) κατέληξεν εἰς καταστροφὴν τῶν Τούρκων. Ὁ μέγας βεζύρης ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην.

Ὁ πόλεμος ἐχαλαρώθη ἐπὶ τι διάστημα. Ἀλλὰ τὸ 1697 ὁ τσάρος Μέγας Πέτρος ἐκυρίευσεν τὸ Ἀζώφ καὶ ἠπειλήσεν τὴν Κριμαίαν.

Ἐπειτα, ὅταν εἰρήνευσεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ὁ διάσημος πλέον στρατηγὸς τοῦ αὐτοκράτορος ὁ Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας ἐνίκησε παρὰ τὴν Ζένταν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Τούρκους (1697). Ἐφονεύθησαν 20 χιλ. καὶ 10 χιλ. ἐπνίγησαν εἰς τὸν ποταμὸν Τάϊς.

Ἐξηντλημένη ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἐδέχθη τὴν μεσολάβησιν τῆς Ἀγγλίας. Τὴν 27 Ἰανουαρίου 1699 ὑπεγράφη ἡ Εἰρήνη τοῦ Κάρλοβιτς, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ εἰς τὴν Αὐστρίαν τὴν κατοχὴν τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Τρανσυλβανίας, εἰς τὴν Ρωσίαν τοῦ Ἀζώφ, εἰς τὴν Ἐνετίαν τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ εἰρήνη αὕτη, εἰς τὸ τέρας τοῦ 17ου αἰῶνος, ἐσημείωνε τὴν ὁριστικὴν ἀπόκρουσιν τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι περιορίζοντο πρὸς βορρᾶν εἰς τὰς Βαλκανικὰς χώρας, χωρὶς ἐλπίδας πλέον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην.

Ἡ ΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κάρλοβιτς ὁ αὐτοκράτωρ ἔστειλε τὸν

στρατόν του εἰς τὸν Ρῆνον καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀναδιοργανωθοῦν κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν διάλειμμα τῶν δέκα ἐτῶν, ὥστε εὐρέθησαν ἀνέτοιμοι, ὅταν ἐξερράγη ἡ πρώτη β α λ κ α ν ι κ ῆ κ ρ ῖ σ ι ς.

Αὕτη προεκλήθη ἀπὸ τὸν Μέγαν Πέτρον, ὁ ὁποῖος ἔκαμε τὴν πρώτην ρωσικὴν προσπάθειαν διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους τοῦ σουλτάνου.

Οἱ πράκτορες του εἶχον ἐργασθῆ μεταξὺ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας παρουσιάζοντες τὸν ὀρθόδοξον ἄρχοντα τῆς Ρωσίας ὡς θεόπεμπτον ἐλευθερωτὴν ἀπὸ τὸν μουσουλμανικὸν ζυγόν. Κατέπληξε τὸν σουλτάνον διὰ τῆς πομπώδους πρεσβείας, τὴν ὁποίαν ἔστειλε πρώτην φορὰν διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκοψεν ἐπίσης νομίσματα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «αὐτοκράτωρ τῶν Ρωσοελλήνων». Μετὰ τὴν νίκην τῆς Πολτάβας (1709) ἐθεώρησε τὴν εὐκαιρίαν κατάλληλον νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς φιλοδοξίας του. Ἐπειδὴ ἡ Πύλη ἠρνήθη νὰ ἐκδιώξῃ τὸν καταφυγόντα εἰς τὴν Τουρκίαν βασιλέα τῆς Σουηδίας Κάρολον ΙΒ', διέβη τὸν Προῦθον ὑπολογίζων εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς. Ἀλλὰ τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ 120.000 ἀπέκοψε τὴν ὑποχώρησίν του καὶ ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῆ. Ἀλλ' ὁ μέγας βεζύρης, δελεασθεὶς ἀπὸ τὰ δῶρα, ὡς λέγεται, τῆς αὐτοκρατείας, ἐπέτρεψε τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, λαβὼν ὡς ἀντάλλαγμα μόνον τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἀζῶφ (1711).

Η ΕΙΡΗΝΗ ΤΟΥ ΠΑΣΣΑΡΟΒΙΤΣ (1718)

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἔγινεν αἰτία καταστροφῆς διὰ τοὺς Ὀθωμανούς. Μεγαλοφρονήσαντες ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Βενετίας, καθ' ἣν στιγμὴν διὰ τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης εἶχε δαμασθῆ ἡ ὁρμὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἦτο ἐλεύθερος νὰ διαθέσῃ τὰ στρατεύματα. Ἐστειλε λοιπὸν τὸν Εὐγένιον τῆς Σαβοΐας κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Μέγας Βεζύρης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Κερκύρας, ἐστράφη πρὸς τὴν Αὐστρίαν, διέβη τὸν Σάβον, ἀλλ' αἱ δυνάμεις του συνετρίβησαν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως πρὸ τῶν τειχῶν τῆς σλαβονικῆς ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως πόλεως Π ε τ ρ ο β α ρ δ α ῖ ν ο υ (Peterwardein, 1716) καὶ ὁ πολιορκῶν τὴν Κέρκυραν τουρκικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη ἐν ἀταξίᾳ. Ὁ Εὐγένιος μετὰ νέαν νίκην κατέλαβε τὸ Βελι-

γράφειον (1717). Οἱ Αὐστριακοὶ εἰσέδυσαν εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ὁ Εὐγένιος ὠνειρεύθη νὰ προελάσῃ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Πασσάροβιτς (Passarowitz, πόλεως τῆς Σερβίας ἐπὶ τῆς συμβολῆς τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Μοράβα, 1718) ἐπεκύρωσε τὰς ἐπιτυχίας του. Ἡ Αὐστρία ἔλαβε τὸ Βανᾶτον, 1718 τὴν Βόρειον Σερβίαν μετὰ τοῦ Βελιγραδίου, μέρος τῆς Βοσνίας καὶ τὴν δυτικὴν Βλαχίαν. Ἡ Ἑνετία ἐκράτησε τὴν Δαλματίαν. Ἡ Πελοπόννησος ὅμως ἐπεστράφη εἰς τὴν Τουρκίαν.

Ἡ συνθήκη τοῦ Πασσάροβιτς εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν τουρκικὴν ἱστορίαν, διότι σημειώνει τὴν ὀριστικὴν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀπὸ τότε ἡ Τουρκία δὲν ἀποτελεῖ πλέον κίνδυνον, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἤδη τοῦ 18^{ου} αἰῶνος εἶναι προφανὴς ἡ κατάρρευσις τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας, τὸ δὲ ζήτημα τῆς κληρονομίας τῶν χωρῶν τῆς ἀρχίζει νὰ δημιουργῆ πρόβλημα, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν κατὰ διαφόρους τρόπους ἐζήτησαν αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις.

ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΚΗΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΩΣ. ΡΩΣΙΑ

Ἡ Τουρκία ὅμως οὐδέποτε ἔμεινε χωρὶς ὑποστήριξιν καὶ ἀπέφυγεν ἐπὶ δύο αἰῶνας τὸν διαμελισμὸν, χάρις εἰς τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης.

Πρώτη προστάτρια τῆς παρουσιάζεται ἡ Γαλλία. Εὐρισκομένη εἰς πλεονεκτικὴν θέσιν ἔνεκα τῆς παλαιᾶς φιλίας πρὸς τὸν σουλτάνον καὶ τῶν Διομολογήσεων, αἱ ὁποῖαι παρεχωρήθησαν ἤδη ἐπὶ Φραγκίσκου Α' καὶ Σουλεῦμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, προνομίων δηλαδὴ προστατευτικῶν τῶν γάλλων ὑπηκόων, ἐδέχθη τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας.

Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' καρδινάλιος Φλερὺ (Fleury) ὑπεσχέθη τὴν ὑποστήριξιν του εἰς τὴν μοιρολατρικῶς ἀπογοητευμένην μετὰ τὸ Πασσάροβιτς Πύλιν. Ὁ πρεσβευτὴς του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Βιλνὲβ (Villeneuve) κατώρθωσε νὰ τὴν ἐξαγάγῃ ἀπὸ τὴν ἀδράνειαν, ὁ βαρῶνος Τὸτ (Tott) ἔδωσε κάποιαν συνοχὴν εἰς τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις καὶ χριστιανὸς τις ἀρνησίθρησκος, ὁ Μποννεβὰλ πασᾶς (Bonnevall) ἐγύμνασε τὴν πολιτοφυλακὴν καὶ ἔπεισε τοὺς Τούρκους, ὅτι ὁ κύριος ἐχθρὸς τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἦτο ἡ Αὐστρία. Χάρις εἰς τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ἄνδρας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Γαλλίας, ἡ Τουρκία κατώρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν νέον συνασπισμὸν.

Ἡ Αὐστρία παρέσυρεν εὐκόλως τὴν Ρωσίαν, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν συνθήκην τοῦ 1711, καὶ αἱ δύο Δυνάμεις ὑπὸ τὸ πρόσχημα, ὅτι ἐπαναλαμβάνουν τὴν Σταυροφορίαν κατὰ τῶν ἀπίστων, ἐζήτησαν ὑλικά κέρδη ἀπὸ τὸν πόλεμον.

Τὸ 1736 οἱ Ρῶσοι ἀνακατέλαβον τὸ Ἄζωφ καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Κριμαίαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Αὐστριακοὶ κατέλαβον τὴν Βοσνίαν, ἐκυρίευσαν τὸ Νις εἰς τὴν Σερβίαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν ἀνατολικὴν Βλαχίαν κρατοῦντες οὕτω τὰ ἐπικαιρότερα σημεῖα τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου.

Οἱ Τούρκοι ὅμως ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὸν Βιλνὲβ ἐπετέθησαν μέ ὁρμὴν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, τοὺς ἀπώθησαν μέχρι τοῦ Δουνάβεως καὶ ἐπολιορκήσαν τὸ Βελιγράδιον. Ὁ γάλλος πρεσβευτὴς γνωρίζων, ὅτι ἡ δραστηριότης τῶν Τούρκων ἦτο ἐφήμερος, ἐμεσολάβησε καὶ ἐκφοβίζων τοὺς Αὐστριακοὺς δι' ἐπικειμένης ἐκρήξεως τοῦ ὀθωμανικοῦ φανατισμοῦ ἐπέτυχεν τὴν **Συνθήκην τοῦ Βελιγραδίου (1730)**, διὰ τῆς ὁποίας οἱ Τούρκοι ἀνέκτησαν τὰ μέρη τῆς Σερβίας καὶ Βλαχίας, τὰ παραχωρηθέντα τὸ 1718. Οἱ Ρῶσοι, ἀπομείναντες μόνοι, ἔκλεισαν εἰρήνην ἐγκαταλείψαντες τὸ Ἄζωφ.

Τοιοιτοτρόπως ἐσταμάτησεν ἡ αὐστριακὴ ἐξάπλωσις. Ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυν περίπου αἰῶνα, μέχρι τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877-1878, ἡ Αὐστρία δὲν ἐσημείωσε πρόοδον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Τουρκίας. Ἐμεινεν εἰς αὐτὴν μόνον ἡ τιμὴ, ὅτι ἀνεχαίτισε τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν περίοδον τῆς μεγάλης ὁρμῆς των. Εἰς τὸ ἐξῆς, ἔνεκα ἐσωτερικῆς ἐξασθενήσεως, ὑπολογισμῶν ἢ καὶ ἐλλείψεως πρωτοβουλίας, περιορίσθη εἰς τὴν συνετὴν ἄμυναν. Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ὅμως παρεμβαίνει ἡ Ρωσία, ἡ ὁποία ἐπὶ δύο αἰῶνας διεξήγαγεν ἐξοντωτικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων.

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Ὁ κυριώτερος λόγος τῆς παρακμῆς τῶν Τούρκων εἶναι τὸ ὅτι δὲν εἶχον τὴν ἰκανότητα νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Εὐρώπης. Ἰδίως δὲν κατώρθωσαν νὰ προσοικειωθοῦν τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην, τὰς δύο μεγάλας δυνάμεις τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Τουρκία ὑστερεῖ σημαντικῶς τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἡ ἀπόστασις γίνεται διαρκῶς μεγαλυτέρα, ὅσον προάγονται οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως. Ἡ θρησκεία τοῦ Κορανίου

ἀποτρέπει τὸν πιστὸν νὰ καταγίνεται εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐπιστήμης, ἢ ὁποῖα εἶναι ἔργον τῶν ἀπίστων χριστιανῶν.

Ἐπὶ τούτοις ὡς καὶ ἄλλοι λόγοι τῆς τουρκικῆς παρακμῆς.

1. Ἡ ἰσχὺς τῶν σουλτάνων ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς κατακτήσεως καὶ τὸ ταμεῖον αὐτῶν ἐπληροῦτο διὰ τῶν λαφύρων τῶν νέων χωρῶν. Ὄταν λοιπὸν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις, ἤρχισεν ἀμέσως κλονιζόμενον τὸ κράτος, διότι ὁ σουλτάνος δὲν εἶχε χρήματα.

2. Ὄταν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις καὶ ἤρχισε νηφαλιώτερος βίος, ταχύτατα ἐξέπνευσεν ἡ ὀρμητικότης τῶν Τούρκων καὶ κατέπεσε τὸ ἀγέρωχον φρόνημα. Ὁ σουλτάνος δὲν ἦτο πλέον ὁ κρατερός ἡγέτης τῶν πολεμιστῶν τοῦ Ἰσλάμ, ἀλλὰ ἀπὸ μακροῦ εἶχε γίνει ἀόρατος ἐγκεκλεισμένος ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων. Ἄφηνε συνήθως τὴν διοίκησιν εἰς τοὺς βεζύρας καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τοῦ χαρεμίου. Κατ' ἀναλογίαν εἶχε καταπέσει καὶ ἡ πολεμικότης τοῦ στρατοῦ. Τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων κακῶς διοικούμενον εἶχε παραλύσει τελείως.

3. Τὸ τουρκικὸν κράτος διετήρησε τὸν μεσαιωνικὸν φεουδαρχικὸν χαρακτῆρα. Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν τυραννίσκοι ἐκβιάζοντες τοὺς κατοίκους καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἰσχυροὶ πασάδες εἶχον ἀποβῆ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι, στρατολογοῦντες καὶ διεξάγοντες πολέμους δι' ἴδιον λογαριασμόν, ὅπως π.χ. ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Πεσβάνογλου τοῦ Βιδινίου κ. ἄ.

4. Δημόσιαι θέσεις καὶ δικαιοσύνη ἦσαν ὤνηταί. Θέσεις διοικητῶν ἐπωλοῦντο καθ' ὠρισμένον τιμολόγιον καὶ οἱ ἐξαγοράζοντες τὰς θέσεις πασάδες ἐξεβίαζον τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν, διὰ νὰ καλύψουν τὸ τίμημα. Ἐπίσης ἐπωλοῦντο αἱ θέσεις τῶν δικαστῶν. Ἀπέβησαν δὲ παροιμιώδεις αἱ εἰς βᾶρος τοῦ δημοσίου καταχρήσεις τῶν Τούρκων. *Τὸ ταμεῖον τοῦ Παδισὰχ εἶναι θάλασσα καὶ ὅστις δὲν πίνει ἀπ' αὐτὴν εἶναι χοῖρος*, ἔλεγε τουρκικὸν λόγιον.

5. Οἱ κυρίως Τούρκοι ἀπειτέλουν μειοψηφίαν εἰς τὸ κράτος, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ ὑπήκοοι τοῦ σουλτάνου, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολυάριθμοι, πλούσιοι καὶ ἀνεπτυγμένοι, ἐθεώρουν τὴν αὐτοκρατορίαν ὡς ἐχθρικὴν καὶ ἐζήτουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἦσαν δηλαδὴ στοιχεῖα διαλυτικὰ καὶ εἰργάζοντο διὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ κράτους.